

Mr. sc. Sabina Subašić-Galijatović
Dr. sc. Meldijana Arnaut-Haseljić
Univerzitet u Sarajevu/University of Sarajevo
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava/
Institute for Research of Crimes against
Humanity and International Law

UDK 341.485 (497.6)“1992/1995“
UDK 342.3 (497.6)

NEGACIONIZAM KAO ZAVRŠNA FAZA GENOCIDNOG PROCESA I ELEMENT URUŠAVANJA SUVERENITETA

NEGATIONISM AS THE GENOCIDE'S FINAL STAGE AND SOVEREIGNTY UNDERMINING ELEMENT

„Sve što mi znamo o pobijenim narodima je samo ono što su njihove ubice htjele kazati. Ako naše ubice pobijede, i ako oni budu ti koji će pisati historiju ovog rata, naše uništenje bit će predstavljeno kao jedna od ljepših stranica svjetske historije (...). Oni mogu isto tako odlučiti i izbrisati nas kompletno iz sjećanja svijeta, kao da nikada nismo postojali (...).“

Itzhak Schiper (1884–1943), razgovor sa Aleksandrom Donatom u Majdaneku;
citat Annette Wiewiorka, *Era svjedočenja*, edicija Plon, Pariz, 1998.

“What we know about murdered peoples is only what their murderers vaingloriously cared to say about them. Should our murderers be victorious, should they write the history of this war, our destruction will be presented as one of the most beautiful pages of world history.... Or they may wipe out our memory altogether, as if we had never existed.”

Itzhak Schiper (1884-1943) to an unnamed prisoner, in Majdanek, summer 1943,
Annette Wiewiorka quote in *The Era of the Witness*, Plon, Paris, 1998.

„Ako je ljudsko dostojanstvo povrijeđeno činjenjem zločina protiv čovječnosti, isto tako je povrijeđeno i osporavanjem tih zločina. Negiranje zločina je posljednja faza genocidnog plana: 'Negacionist čini svjedoku ono što je zločinac učinio žrtvi.'“ (citat: Frederic Worms)

Sevane Garibian, *O negacionizmu kao povredi javnog reda*, *Le monde*, Pariz, 13. 5. 2006.

“If committed crimes against humanity violate human dignity, then denying those crimes also violates it. The denial is the last stage in the genocidal plan ‘Negationists are doing the same to witnesses what criminals did to the victim.’” (Frederic Worms quote)

Negationism as public order offence, Sevane Garibian, *Le Monde*, Paris, 13 May 2006.

Sažetak

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i okupacija njenog velikog dijela od 1992. do 1995. dio je srpskog velikodržavnog projekta koji predstavlja kontinuitet osvajačko-ekspansionističke i genocidne politike prema Bosni i posebno prema Bošnjacima kao važnom faktoru suvereniteta države Bosne i Hercegovine. Zarad ostvarivanja zacrtanih planova činjeni su najmasovniji i najgnusniji zločini kao i uništavanje vjerskih i kulturnih spomenika. Ovi postupci i procesi rezultirali su značajnim poremećajima koji su uvjetovali izmijenjenu sociodemografsku strukturu stanovništva. Negacionizam, kao završna faza u genocidnom procesu, dodatno destabilizira unutrašnje društveno-političke odnose te usložnjava demokratske procese poduzimane u svrhu jačanja kapaciteta države, njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta.

Ključne riječi: *genocid, negacionizam, suverenitet, teritorijalni integritet, Bosna i Hercegovina*

Summary

The aggression against the Republic of Bosnia and Herzegovina and occupation of a large part of its territory from 1992 to 1995 is a part of the Serbian irredentist project and continuation of the conquering/ expansionist and genocidal politics towards Bosnia and especially against Bosniaks as an important factor of the Bosnia and Herzegovina's sovereignty. The most massive and the most heinous crimes, as well as the destruction of religious and cultural monuments were committed in the name of fulfilling the determined set up plans. Carrying out of those procedures and processes resulted in significant disturbances causing the revision of population's socio-demographic structure. The negationism as the final stage of the genocidal process is further destabilizing the internal socio-political relations and complicates democratic processes undertaken to strengthen the country's capacity, its sovereignty and territorial integrity.

Keywords: *genocide, negationism, sovereignty, territorial integrity, Bosnia and Herzegovina*

U procesu preuređenja jugoslavenske državne zajednice najdelikatnija pozicija bila je upravo ona u kojoj se nalazila Bosna i Hercegovina sa nacionalnom strukturom i njenom difuznom teritorijalnom raspoređenosti. Kontekst preuređenja jugoslavenske državne zajednice razvijao se u opcijama federacije ili konfederacije odnosno saveza samostalnih država.¹ Jedna od

¹ „(...) – moderna i efikasna federacija – prijedlog Srbije, asimetrična federacija ili konfederacija – prijedlog Slovenije i Hrvatske, federacija (2 + 2 +2) – prijedlog BiH i Makedonije, razdruživanje i osamostaljivanje republika u samostalne i nezavisne države – prijedlog Slovenije.” Karavelić, Vahid (2004), *Agresija na Bosnu i Hercegovinu*.

opcija bila je uključenje Bosne i Hercegovine u „veliku Srbiju“.² Druga opcija se zasnivala na aspiracijama samostalne hrvatske države prema Bosni i Hercegovini. Oprečni ciljevi su se pokušavali pomiriti susretima Miloševića i Tuđmana koji su se održali marta i aprila 1991. u Karađorđevu i Belju sa glavnom temom podjele Bosne između Srbije i Hrvatske. Njihovi eksponenti u Bosni znali su za plan i dogovor o podjeli koje su usaglasili mentori.³ Treća opcija koja je težila građanskom ustrojstvu osamostaljene države nije odgovarala dvjema nacionalističkim opcijama. Do kraja 1991. dio projekta „Velika Srbija“ privremeno je ostvaren izvršenom agresijom na Hrvatsku. Međutim, postupkom priznavanja Slovenije i Hrvatske od međunarodne zajednice njegova ukupna realizacija dovedena je u pitanje. Vladajući krugovi u Srbiji izlaz su vidjeli u obnavljanju pregovora o podjeli Bosne. Milošević i Tuđman tako su, šetajući parkom briselske palate Egmon, nastavili pregovore iz Karađorđeva.⁴

U Bosni i Hercegovini odvijala se politička borba za njen izlazak ili ostanak u krunjnoj Jugoslaviji. Pitanje izglasavanja Platforme o položaju Bosne i Hercegovine u rješavanju jugoslavenske krize postavljeno je pred Skupštinu 14/15. oktobra 1991, što je izazvalo burne reakcije, naročito poslanika SDS-a. Na ovom dramatičnom skupštinskom zasjedanju Karadžić je ukazao na potrebu ozbiljnijeg pristupa u shvatanju volje srpskog naroda, što će „u protivnom 'odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod

sjeveroistočna Bosna 1991–1992, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 39.; Karavelić, Vahid – Zijad Rujanac (2009), *Sarajevo: opsada i odbrana 1992–1995*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, str. 35.

² „Plan RAM je vojni okvir velikosrpskih političkih težnji u realizaciji historijskog zadatka – stvaranja i uokviravanja 'velike Srbije'. Ustvari, plan RAM je vojni projekt uspostave zapadnih granica 'velike Srbije' u procesu raspada jugoslavenske zajednice.” Karavelić, Vahid – Zijad Rujanac (2009), *Sarajevo: opsada i odbrana 1992–1995*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, str. 39.

³ Karavelić, Vahid (2004), *Agresija na Bosnu i Hercegovinu: sjeveroistočna Bosna 1991–1992*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 40. Vidjeti šire: Minić, Miloš (1998) *Dogovor u Karađorđevu o podjeli BiH*, RABIC, Sarajevo, str. 21–30.: „Dogovor o dijeljenju BiH našao se i u izvještaju Helsinškog odbora za ljudska prava. U njemu se kaže: 'Postoje podaci da je deoba po principu 70:30 odsto u korist Srbije dogovorena u Belju i u Karađorđevu, pre otpočinjanja oružanih sukoba, uz jasno izraženu viziju srpskih stručnjaka da na toj teritoriji više neće biti Muslimana' (...).” Radaković, Ilija T. (2003), *Besmislena YU ratovanja 1990–1995*, Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji 1941–1945, Beograd, str. 144–145.

⁴ Mesić, Stjepan (1999) „Put u rat”. U: Magaš, Branka – Ivo Žanić, ur., *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991–1995*, zbornik radova, Dani, Sarajevo, str. 33.; Radaković, Ilija T. (2003), *Besmislena YU ratovanja 1990–1995*, Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji 1941–1945, Beograd, str. 145.

možda u nestanak'.⁵ Uprkos nastojanjima za iznalaženje najboljeg rješenja za sve države nastale disolucijom SFRJ, članovi SDSBiH, uz svesrdnu podršku Slobodana Miloševića i JNA, proglašavaju vanredno stanje u Srpskoj demokratskoj stranci i pristupaju formiranju paradržavnih organa vlasti.⁶ Potom se pristupa ujedinjenju ilegalno formiranih srpskih autonomnih oblasti te održavanju „plebiscita srpskog naroda“ 9. i 10. novembra 1991. Samozvana Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini 9. januara 1992. usvojila je *Deklaraciju o proglašenju Srpske Republike Bosne i Hercegovine*⁷, a 12. augusta usvojena je Deklaracija o državnom i političkom uređenju, prema kojoj je Srpska Republika Bosna i Hercegovina preimenovana u Republiku Srpsku. Ova paradržavna tvorevina usvojila je prvi „ustav“ 28. februara 1992, prije nego što su se bosanskohercegovački građani izjasnili o potvrđivanju nezavisnosti i suvereniteta Republike Bosne i Hercegovine. Evropska zajednica je, priznajući suverenitet Slovenije i Hrvatske, kao uvjet za priznanje suvereniteta Bosne i Hercegovine postavila raspisivanje referendumu, kao institucionalnog oblika odlučivanja građana, predviđenog Ustavom SRBiH. Skupština Republike Bosne i Hercegovine je 25. januara donijela Odluku o održavanju referendumu o nezavisnosti. Održavanjem referendumu (29. februara i 1. marta) objavljeni su njegovi rezultati, nakon čega je uslijedilo međunarodno priznanje Republike Bosne i Hercegovine kao suverene i nezavisne države. Različiti stavovi nacionalnih stranaka o pitanju položaja i organizacije Bosne i Hercegovine gurali su je u ambis.⁸ Na samozvanoj Skupštini Srpske Republike Bosne i Hercegovine, održanoj 12. maja, Ratko Mladić ustvrdio je da „stvaranje Srpske Republike znači genocid“. Bosna i Hercegovina je u Ujedinjene nacije primljena 22. maja 1992. godine. Iz ovog

⁵ ICTY, 02963907-02964063, nastavak 8. sjednice Vijeća Skupštine SRBiH 14. oktobra 1991.

⁶ „Poslanici Kluba Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine i Srpskog pokreta obnove (srpski poslanici, kao legalno izabrani i politički legitimni predstavnici neotuđivog suvereniteta srpskog naroda u Bosni i Hercegovini) donijeli su 18. oktobra 1991. Odluku o sprovođenju plebiscita srpskog naroda. Tom je odlukom utvrđeno vrijeme sprovođenja 'plebiscita'." Čekić, Smail (2004) *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – Kult B, Sarajevo, str. 504.

⁷ Begić, Kasim (1997) *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991–1996)*, Bosanska knjiga – Pravni centar Fonda „Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine“, Sarajevo, str. 43. i 61.

⁸ „U vrijeme kada su nacionalistički sukobi narasli, a vođstva nacionalnih stranaka ostala ukopana iza suprotstavljenih ciljeva, u raspravama oko položaja BiH i njenog preuređenja po nacionalnoj osnovi, vođa SDS, R. Karadžić je zaprijetio ratom u kome će 'Muslimani vjerovatno nestati sa lica zemlje'." Tomić, M. „Nedjelja“, 20. oktobra 1991. Radaković, Ilija T. (2003) *Besmislena YU ratovanja 1990–1995*, Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji 1941–1945, Beograd, str. 141–142.

kratkog pregleda slijeda događanja uočavamo da stvaranje Republike Srpske nije bila reakcija, već je bila agresija na zakonski poredak i državno uređenje kakvo je podržavano od većine stanovnika ove države.

S obzirom da se dogovor o različitim opcijama nije mogao postići, vladajućem establišmentu je bilo sasvim jasno da se ostvarivanje različitih ciljeva može realizirati samo ratom. Izvršena je agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu od snaga JNA potpomognutim kolaboracionističkim snagama. Juna 1992. JNA se zvanično povlači sa teritorije Bosne i Hercegovine ostavljajući iza sebe srpske jedinice koje su do tada bile u sastavu JNA, opremljene i naoružane njenom opremom.⁹ Ove srpske jedinice bile su nadopunjene specijalnim jedinicama iz Srbije, jedinicama srpske milicije i srpskim dobrovoljcima iz Srbije,¹⁰ Crne Gore ali i iz Poljske,¹¹ Rusije¹² i Grčke,¹³ koje su počinile zastrašujuće zločine na području Bosne i Hercegovine, među kojima i zločin genocida.

Činjenice sadržane u presudama predmeta procesuiranih pred međunarodnim i nacionalnim sudovima govore o zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava među kojima i najtežem – zločinu genocida. To je proces koji još uvijek nije završen. Danas je na sceni posljednja faza genocida – njegovo negiranje. Svjedoci smo svakodnevnog korištenja u dnevopolitičke svrhe, od institucija, grupa ili, pak, pojedinaca iz političkog, kulturnog, vjerskog ili javnog establišmenta entiteta Republike Srpske, nastavka promoviranja ideje „velike Srbije“, ideje zločinaca kojima se sudi za agresiju i genocid, a koja se najintenzivnije manifestuje negiranjem počinjenog genocida, čime se osporava historija bošnjačkog naroda, njegova kultura, tradicija, jezik te suverenitet, cjelovitost i teritorijalni integritet i državnost Bosne i Hercegovine.

⁹ Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu (u daljnjem tekstu: AIIZ): AIIZ inv. br. 2-4559, presretnuti razgovor između pukovnika Talića i Radovana Karadžića vođen 14. decembra 1991.

¹⁰ AIIZ inv. br. 2-4422, *Informacija*, obuka Arkanovih dobrovoljaca u NCOMJ u Vršcu od 12. maja 1993.; AIIZ inv. br. 2-4428, *Ovlašćenje*, Srpska radikalna stranka, Ratni štab, Beograd, 13. decembra 1991.; AIIZ inv. br. 2-4427, *Spisak pripadnika jedinice TO iz Loznice*; „posebnu karakteristiku čine pljačkaške paravojne formacije sa područja SRJ, koje djeluju samostalno u zonama odgovornosti hercegovačkog korpusa i istočnobosanskog korpusa s osnovnim ciljem izvlačenja materijalno-tehničkih i drugih dobara iz SRBiH (...) 4 državljane SR Jugoslavije koji prihvataju jedinstvenu komandu vojske SRBiH tretirati kao dobrovoljce i rasporediti po ratnim jedinicama na liniji fronta.” (Glavni štab Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, str. pov. br. 31 od 28. jula 1992).

¹¹ AIIZ inv. br. 2-4258; vidjeti šire: Tafro, Aziz (2014) *Ruski i grčki plaćenici u ratu u Bosni i Hercegovini*, autorsko izdanje, Sarajevo.

¹² AIIZ inv. br. 2-4259; vidjeti šire: Tafro, Aziz (2014) *Ruski i grčki plaćenici u ratu u Bosni i Hercegovini*, autorsko izdanje, Sarajevo.

¹³ <http://www.youtube.com/watch?v=yCi1gaOx1dg> (Vlasenica, jula 1995, Kačavenda – Stavros Vitalis, 11. minuta snimka, Srebrenica).

Fenomeni negacionizma i revizionizma, koji stavljaju pod sumnju historijske činjenice, sežući i do negacije postojanja samih zločina, nisu se samo povećali u novije vrijeme nego su dobili suptilnije i uobličnije forme. Nekažnjivost, odnosno nepostojanje jasne legislative u tom smislu, favorizira kako individualni tako i kolektivni negacionizam. Na primjeru najvećeg zločina genocida počinjenog u 20. stoljeću, holokausta, i revizionizma koji je još uvijek prisutan,¹⁴ jasno se može vidjeti da ovi fenomeni moraju biti predmet kako društvene i moralne tako i pravne debate¹⁵ i uspostavljanja novih, efikasnih mehanizama sankcionisanja i suzbijanja ovih pojava.¹⁶

Negacija čini dio zločina samom činjenicom da je završna faza počinjenih zločina upravo uništavanje tragova, s ciljem da se proces dokazivanja učini nemogućim. Samo organiziranje zločina protiv čovječnosti, a posebno zločina genocida, svjesno se planira – sve do njegove posljednje etape: negacije onoga što je učinjeno.

Negacija u općoj terminologiji predstavlja „misaoni akt koji se ogleda u neprihvatanju, odbijanju jedne činjenice ili postojanja” (...negacija istine, negacija vrijednosti). To je i „jedna akcija, jedan stav koji ide protiv nečega, koji nešto ne uzima u obzir” „kao i način da se poriče, odbija”.¹⁷

Direktna negacija, strateški organizovana i sistematično provedena, dešava se već u toku samih zločina. Zločin se minimizira tako što se predstavlja kao „sporedna ratna dejstva”, „individualni činovi osvete” ili, što je karakteristično za negacionizam, obrtanjem uloge zločinac – žrtva.¹⁸

Soft negacionizam se pojavljuje u suptilnijim formama relativizacije činjenica, počevši od stavljanja pod sumnju broj žrtava do pokušaja prikazivanja da iste činjenice mogu biti i istinite i netačne. Banalizacija i historijsko falsificiranje činjenica su osnov ove vrste negacionizma.

¹⁴ Član Evropskog parlamenta, Bruno Gollnisch, osuđen je od prvostepenog, a zatim drugostepenog suda 27. 2. 2006. u Lyonu (Francuska) zbog „osporavanja postojanja zločina protiv čovječnosti”. Optužen je nakon što je 11. 10. 2004. na jednoj konferenciji održao kontroverzan govor i doveo u pitanje postojanje gasnih komora.

¹⁵ Britanski historičar David Irving, autor kontroverzne knjige *Hitler's war*, osuđen je 20. 12. 2006. u potvrđenoj odluci zbog „negacionizma i reaktiviranja nacizma”, na osnovu govora i intervjuua datog 1989. u Austriji, u kojima negira postojanje holokausta.

¹⁶ Svjetska javnost je bila nedavno šokirana činjenicom da je unuk engleske kraljice, princ Harry, bio u uniformi SS, sa kukastim križem, u vrijeme jedne zabave, a da nije odgovarao za takav čin, budući da Engleska nema zakonodavstvo za takve vrste negacionističkih ponašanja.

¹⁷ Petit Robert, ADGP, Pariz, 1996.

¹⁸ ITW Sevane Garibian, magazin Dani, Sarajevo, 12. jula 2007.

Pojam „revizionizma“ označava, u širem smislu, historiografsku tendenciju da se ponovo preispitaju historijska mišljenja. Revizionizam, u slučaju holokausta, predstavlja „ideološku poziciju koja čini da se minimizira genocid nad Jevrejima od strane nacista i teži ka revidiranju historije po tom pitanju.”¹⁹ Jedan od čestih primjera revizionizma je ponovna podjela krivnje, pri čemu se Hitleru daje limitirana odgovornost.²⁰

Negacionizmom se, za razliku od revizionizma, jednostavno negira samo postojanje genocida, pri čemu se ne uzimaju u obzir historiografska pravila niti se konfrontira sa problemom odnosa između genocida i historijske realnosti.

Jedinstvena zajednička metodologija ovih pojava je negacija, odbijanje historije. Ova metodologija se kontinuirano primjenjuje u slučaju Bosne i Hercegovine.

Negacionizam i pravo

Od 80-ih godina sudovi većine evropskih zemalja morali su se suprotstaviti negacionizmu, kao teškoj posljedici rasizma. Upravo nasuprot povećanju negacionističkih fenomena u većini evropskih zemalja, zakonodavac je intervenisao da bi krivično sankcionisao ove pojave. Negacionizam je, dakle, jedan širok i opasan fenomen i mnogi normativni odgovori na njega svjedoci su potrebe njegovog sprečavanja.

Međutim, razmišljanje o legitimitetu normativiziranja negacionističkih fenomena implicira konfrontaciju sa osnovnim ljudskim pravima, kao što je sloboda izražavanja.

U hipotezi negacionizma teškoća se nalazi u primjeni prava slobode izražavanja, smatranog kao osnovnog u jednom demokratskom društvu – nasuprot drugim garantovanim pravima (nediskriminacija, poštovanje javnog reda, poštovanje ljudskog digniteta).

Analiza zakonodavstva evropskih zemalja pokazuje da je pristup ovom fenomenu različit u svim državama: delikt negacionizma je opisan na različit način u evropskim pravnim sistemima.

¹⁹ Petit Robert, ADGP, Pariz, 1996.

²⁰ Slučaj Davida Irvinga, koji u kontroverznoj knjizi *Hitler's war*, objavljenoj 1977. u Britaniji, između ostalog minimizira Hitlerovu ulogu u počinjenim zločinima, oslobađa ga odgovornosti i ide do teze da je Hitler bio prijatelj Jevreja.

Nasuprot alarmantnom povećanju ovog fenomena, Francuska, Njemačka i Belgija su uspostavile posebne pravne norme da bi sankcionisale revizionističke i negacionističke afirmacije.²¹

Nisu sve države odlučile da uspostave posebnu normativu, što je slučaj Italije, a one koje su se odlučile za to formulisale su je različito. Negacionizam je izričito kažnjiv u Njemačkoj, Francuskoj, Austriji, Belgiji, Španiji i Švicarskoj.

Tamo gdje je uvršten u normativni sistem, negacionizam postaje samostalan krivični pojam, odvojen od delikta podsticanja na rasnu diskriminaciju ili drugih sličnih povreda, kao što su minimizacija, opravdavanje, podržavanje ili osporavanje genocida ili drugih zločina protiv čovječnosti. Kroz terminološku studiju glagola upotrebljavanih u različitim dispozicijama (negirati, opravdati, minimizirati), moguće je, dakle, sankcionisati ne samo akciju negiranja nego i onu koja opravdava ili podržava zločine genocida.

U većini ovih pravnih normi objekt negacionizma je reduciran na holokaust, a ne na sve slučajeve genocida, a još manje na ostale zločine protiv čovječnosti (osim u Španiji i Švicarskoj), sa posljedicom da negacija drugih genocida ili zločina protiv čovječnosti ne može biti kažnjena.

Jedan drugi važan elemenat, kao i za ostale delikte protiv javnog poretka, jeste publicitet. Afirmacije moraju biti iznesene javno. Publicitet kao osnovni elemenat za povredu određenog prava je kao takav definisan u krivičnom zakonu (npr. u njemačkom Krivičnom zakonu) ili u specijalnim zakonima (Zakon o slobodi novinarstva u Francuskoj).

Ti sistemi, na kraju, kad je riječ o limitima slobode izražavanja, traže da se limitira polje aplikacije ovih dispozicija referišući se, u zavisnosti od slučaja, na element povrede koja može ugroziti javni mir (njemački Krivični zakon) ili na striktnu definiciju zločina protiv čovječnosti kao takvih definisanih članom 6. Statuta Tribunala u Nirnbergu (član 24. bis, Zakon Gayssot u Francuskoj).

²¹ Francuskim zakonom Gayssot iz 1990. reprimira se svaki rasistički i antisemitski akt i sankcioniše kontestaciju postojanja zločina protiv čovječnosti (definisanih u Sporazumu iz Londona od 8. 8. 1945); Austrija koristi član 3h ustavnog zakona od 8. 5. 1945. o zabrani nacional-socijalističke partije (izmijenjen 26. 2. 1992.; Švicarska članom 261 bis c. 4 krivičnog zakona; Belgija zakonom od 23. 3. 1995. sankcioniše kontestacije, diskusije i negacije ili apologije zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina; Njemačka članom 130, c.3 StGB.

Već od prve presude bazirane na zakonu Gayssot iz 1990,²² francuske sudije su zaključile da kontestacija ne obuhvata i nužno „totalnu negaciju”. Oni su bili mišljenja da riječi kojima se opisuju uzroci smrti Jevreja – time što se oni pripisuju lošim uvjetima, bolestima ili slaboj ishrani – imaju za cilj da potvrde, svjesno i namjerno, tezu nepostojanja gasnih komora i da je takav diskurs dovoljan za „nedozvoljenu povredu koja je takve prirode da ugrožava javni red”.

Veliki publicitet izazvala je odluka suda u Lozani (Švicarska), gdje sankcionisanje negacionizma ulazi u polje zakona zvanog „antirasistički” koji datira od 1995. Taj zakon omogućava krivično sankcionisanje svake individue koja javno povređuje ljudsko dostojanstvo jedne osobe ili grupe u pogledu njihove rase, etničke pripadnosti ili religije ili koja, iz istih razloga, negira, grubo minimizira ili traži da opravda jedan genocid ili druge zločine protiv čovječnosti. „Antirasistički” zakon je u skorije vrijeme omogućio da se krivično kazni negacija genocida nad Armenima. Tako je predsjednik Radničke turske partije osuđen od suda u Lozani 9. marta 2007. zbog „javnog negiranja genocida nad Armenima na švicarskoj teritoriji, u dva navrata”,²³ na bazi člana 261bis švicarskog krivičnog zakona kojim se sankcioniše „podsticanje na rasnu mržnju i naročito apologiju, grubu minimizaciju ili negaciju genocida” (u množini, pr. a.).

U pogledu borbe protiv rasizma i zaštite slobode izražavanja, na međunarodnom nivou postoji znatan broj pravnih instrumenata više ili manje obavezujućih.

Međunarodno pravo sadržava simultano norme koje afirmišu slobodu izražavanja, a koje, sa druge strane, zabranjuju rasnu diskriminaciju omogućujući limitaciju prava na slobodno izražavanje mišljenja. Tekstovi kao i jurisprudencija koja proizlazi iz toga predstavljaju osnovne reference za tretiranje negacionizma na nacionalnom nivou. U tom smislu se izjasnio i Komitet za

²² Zakonom Gayssot od 13. jula 1990. predviđa se da će „biti kažnjeni kaznama predviđenim u liniji 6 člana 24. (krivičnog zakona) oni koji budu negirali postojanje zločina, putem jednog od načina nabrojanih u članu 6. Statuta Međunarodnog vojnog suda u aneksu Povelje iz Londona od 8. augusta 1945. i koji su počinjeni bilo od članova jedne organizacije deklarisanom kriminalnom kroz primjenu člana 9. spomenutog statuta ili od osobe koja je osuđena po osnovu takvih zločina od francuske ili međunarodne jurisdikcije.”

²³ Osuđen je na kaznu od 3000 CHF i 1000 CHF na ime štete koju mora uplatiti na račun asocijacije Švicarska-Armenija (ASA). „Od najveće je važnosti što je sud zadržao optužbu sa obrazloženjem rasne motivacije jer, uistinu, ne postoji negacionizam koji nije posljedica, u svojoj suštini, rasne ideologije: negacionizam je nastavljanje genocida drugim načinima”, izjavila je Hilda Tchobian, predsjednica Euroarmenijske asocijacije.

ljudska prava UN-a u sporu „Faurisson protiv Francuske“ od 8. novembra 1996,²⁴ pri čemu Komitet potvrđuje legitimnim restrikcije u odnosu na slobodu izjašnjavanja, u smislu zaštite reputacije drugoga i afirmiše da negacionistički fenomeni predstavljaju jedan od principa antisemitizma.

Međunarodnim pravom se, u cilju efektivnosti međunarodne norme, između ostalog zabranjuje rasnu diskriminaciju (član 2. Konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima UN-a od 16. decembra 1966)²⁵ i predviđa da sve države imaju obavezu da zakonodavno urede prava kao i limitiranje istih (član 4), ali isključivo u mjeri u kojoj su te limitacije u dobrobiti društva.

Na regionalnom nivou, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava sa svojim normama i jurisprudencijom daje mnogo elemenata razmišljanju o negacionizmu.

U tom smislu, sloboda izražavanja predviđena je kao osnovno pravo u demokratskom društvu, ali nije zaštićena na jedan apsolutan način.²⁶

Članom 10. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava od 4. novembra 1950. predviđa se uživanje prava slobode mišljenja ali sa mogućim restrikcijama koje moraju biti predviđene zakonom i “koje su neophodne za jedno demokratsko društvo, za nacionalnu sigurnost, teritorijalni integritet ili javnu sigurnost da bi se osigurao javni red i prevencija zločina, zaštita zdravlja i morala, zaštita reputacije drugoga ili prava drugoga (...).”²⁷

Evropski sud za ljudska prava, pred kojim se vodio znatan broj sporova o pitanju negacionizma, priznaje limite pravu slobode izražavanja.²⁸

Evropska unija, na svom nivou, usvojila je jednu „zajedničku akciju” 15. jula 1996. u vezi sa akcijom protiv rasizma i ksenofobije, u kojoj je negacionizam opisan na detaljan način i svrstan među djela koja države moraju same reprimirati na internom nivou.²⁹

²⁴ Cohen, Jonathan G. (1997) *Negacionizam i ljudska prava*, trimestrijalna revija ljudskih prava, Pariz.

²⁵ Tekstovi o međunarodnoj zaštiti ljudskih prava, Presse universitaire de France, 1994.

²⁶ Delmas-Marty (1998) *Rezonovanti rezone države*, izdanje PUF, izdanje Seuil, Pariz.

²⁷ Cohen, Jonathan G. (1997) *Negacionizam i ljudska prava*, trimestrijalna revija ljudskih prava, Pariz.

²⁸ Slučaj „Remer protiv Njemačke“ od 6. septembra 1995. (br. 25096/94, D.R., 82-a, str. 117); „Pierre Marais protiv Francuske“ (br. 31159/96, D.R., 86-A, str. 184).

²⁹ *Službene novine Evropske unije*, 24. jula 1996, volumen L 185, str. 5.

Savjet Evropske unije – nakon što je podsjetio na pravnu osnovu te akcije (član K3 TUE), konstatirajući povećanje rasističkih fenomena i važnost efektivne sudske kooperacije nasuprot deliktima međunarodnih dimenzija – tražio je od država članica da ubace krivične infrakcije za sankcionisanje, između ostalog, javnih poziva na diskriminaciju, apologiju zločina protiv čovječnosti, objavljivanje pisanja koje sadrže ksenofobne činjenice, te je od država članica traženo da reprimiraju javnu negaciju zločina definisanih članom 6. Statuta Međunarodnog tribunala u Nirnbergu, u smislu da negacija uključuje određeni degradirajući odnos prema jednoj grupi osoba u pogledu njihove boje, rase, religije, nacionalne ili etničke pripadnosti.

Evropska unija je išla dalje, pa je 17. maja 2011. godine usvojila Okvirnu odluku 2008/913/JAI Savjeta Evrope od 28. novembra 2008. o „borbi protiv određenih formi i manifestacija rasizma i ksenofobije putem krivičnog prava”, nakon nekoliko godina debata koje su bile markirane jakim nesuglasicama između država članica.

Okvirna odluka odnosi se na dvije vrste infrakcija: rasistička i ksenofobna djela (član 1&1.a, 1.b) i „apologiju, negaciju i grubu javnu banalizaciju zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina kao takvih definisanih članovima 6, 7. i 8 Statuta Međunarodnog krivičnog suda,³⁰ prema grupi osoba ili pripadniku te grupe, definisane pozivanjem na rasu, boju kože, religiju, porijeklo ili nacionalnu ili etničku pripadnost, kada je takvo ponašanje učinjeno na način da postoji rizik ohrabivanja nasilja ili mržnje prema grupi osoba ili pripadnika jedne takve grupe” (član 1.&1.c, 1.d). Za to predviđena kazna seže do „najmanje tri godine zatvora” (član 3.2)³¹.

Tekstom se nadalje precizira (član 4) da motiv podsticaja na nasilništvo i mržnju u slučaju negacionizma treba biti uzet kao otežavajuća okolnost, da se uzme u obzir pri odmjeravanju kazne, te da, također, i pravna lica trebaju biti pod jurisdikcijom ovih zločina (član 5. i 6).

³⁰ Vidjeti definicije genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina: članovi 6, 7. i 8. Statuta Međunarodnog krivičnog suda: http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm.

³¹ Decision-cadre 2008/913/JAI du Conseil du 28 novembre 2008 sur la lutte contre certaines formes et manifestations de racisme et de xénophobie au moyen du droit pénal, Journal officiel de l’Union européenne, L 328/55, http://www.gouvernement.fr/sites/default/files/contenu/piece-jointe/2014/09/decision-cadre_du_conseil_du_28_novembre_2008_-_lutte_contre_certaines_formes_et_manifestations_de_racisme_et_de_xenophobie_au_moyen_du_droit_penal.pdf.

Također, državama članicama EU ostavljena je mogućnost da svaka na svoj način definiše koji će zločini biti sastavnim dijelom njene jurisdikcije: „Svaka od država članica može, u toku usvajanja ove okvirne odluke ili kasnije, donijeti deklaraciju kojom će učiniti kažnjivim negiranje ili grubu banalizaciju zločina iz paragrafa 1. c) i / ili d), ako su ovi zločini zasnovani na konačnoj odluci koju je donio nacionalni sud te države članice i / ili međunarodni sud ili konačnoj sudskoj odluci samog međunarodnog suda.”³²

Ipak, Okvirnom odlukom naglašava se i to da svaka država članica može uspostaviti svoju legislativu uz poštivanje osnovnih prava i principa iz svog ustavnopravnog sistema i zakonodavstva, posebno kada je riječ o normama u vezi sa slobodom izjašnjavanja, slobodom novinarstva (član 7. Okvirne odluke).

Pojedine države članice su usaglasile potpuno ili djelomično svoju legislativu sa Okvirnom odlukom EU,³³ neke od njih su usvojile ovu odluku i proširile polje njene primjene, dok su određene države odbacile Okvirnu odluku, a neke od država su još uvijek u procesu prilagođavanja svoje legislative Okvirnoj odluci.

U svakom slučaju, uzimanje u obzir negacionističkih teza od prava ne može se primijeniti u cijelosti nego samo u mjeri u kojoj takve teze čine dio postupka koji ima lošu namjeru, propagandnu ili ideološku, koja je opasna za demokratiju. U tom smjeru negacionizam može biti obuhvaćen od prava i demokratske države mogu odgovoriti pravno na taj fenomen.

³² Article 1.4, Decision-cadre 2008/913/JAI du Conseil du 28 novembre 2008 sur la lutte contre certaines formes et manifestations de racisme et de xénophobie au moyen du droit penal, Journal officiel de l'Union européenne, L 328/55, http://www.gouvernement.fr/sites/default/files/contenu/piece-jointe/2014/09/decision-cadre_du_conseil_du_28_novembre_2008_-_lutte_contre_certaines_formes_et_manifestations_de_racisme_et_de_xenophobie_au_moyen_du_droit_penal.pdf.

³³ Malta je tako 17. jula 2009. u svoj krivični zakon dodala članove 82-B i 82-cC, koji vjerno transpoziraju Okvirnu odluku. Slovačka je 2011. godine proširila postojeću normativu kojom se krivično sankcionisao negacionizam holokausta i usvojila zakon koji krivično sankcioniše i druge zločine genocida. Njemačka i Austrija su ostale na ranijem zakonodavstvu koje kažnjava isključivo negacionizam koji se odnosi na zločine nacističkog režima, s tim što je nadležnost proširena i na individue a ne samo na pravna lica (član 130.3 Krivičnog zakona Njemačke i austrijski Zakon o zabrani nacističke partije iz 1947. godine – Verbotsgesetzt). Španski Ustavni sud je proglasio nekonstitucionalnim pojam negacionizma. Portugal je već imao zakon koji sankcioniše „negaciju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti“ te su portugalski parlamentarci smatrali da taj zakon „u potpunosti zadovoljava Okvirnu odluku“. Velika Britanija, Irska, Danska i Švedska su odbacile tekst Okvirne odluke, uz objašnjenje da važeća je dovoljna legislativa.

Negacionizam je povreda prava na ljudsko dostojanstvo kao takvo, ne samo individualno nego i kolektivno. Riječ je o povredi jednog prava koje izražava solidarnost među ljudima i sačinjava sami princip njihove jednakosti. Negacija genocida i zločina protiv čovječnosti koji su dokazani tiču se u realnosti svih ljudskih bića. Borba protiv negacionizma je borba protiv ponavljanja.³⁴

„(...) mi, svjedoci u drugom stupnju, svjedoci negacionizma, imamo osjećaj da je ta negacija ponavljanje prvobitnog zločina, ona je kao takva zločin, ili da negacionizam čini svjedoku ono što je zločinac učinio žrtvi, svaki negacionist postajući – po poznatoj izreci koju je francuski historičar Vidal-Naquet dao vezano za Fourisona – jedan ‘Eichmann na papiru’.”³⁵

Uprkos obavezi suprotstavljanja genocidu koja proizlazi iz UN-ove Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida,³⁶ kao najstrašnijem zločinu sa kojim se čovječanstvo može suočiti, a ta obaveza nije ograničena samo na zemlje u kojima se on i dogodio nego i na sve zemlje članice UN-a, te pored postojanja presude Međunarodnog suda pravde u Den Haagu donesene 2007, zločin genocida počinjen u Bosni i Hercegovini se revidira i negira. Nastavak je to pokušaja opravdanja i racionaliziranja zločina, što je produkt planskih i organiziranih aktivnosti na, prije svega, prikrivanju, a zatim i negiranje počinjenih zločina. Autori koji se bave izučavanjem teorije o holokaustu i genocida (Gregory Stanton, Israel Charny i dr.) stajališta su da negiranje genocida može biti indikator njegovog ponavljanja. Ovdje dolazimo do pitanja pozicije Bošnjaka, nad kojima je izvršen genocid, i integriteta ali i suvereniteta države, na cijeloj njenoj teritoriji, da ovu populaciju zaštiti od ponavljanja genocida čiji indikator može biti upravo negiranje genocida vršenog 1992–1995. Nepriiznavanjem i opstruiranjem državne vlasti, što se kontinuirano vrši u manjem bh. entitetu, ulijeva se osjećaj nesigurnosti Bošnjaka koji bi, bar formalno, trebali biti element konstitutivnosti u oba

³⁴ Itw Sevane Garibian, Dani, 12. jula 2007.

³⁵ Worms, Frédéric (2003) *Negacija kao povreda svjedočenja*, Histoire trouée, 2D. L'atalante, Nantes.

³⁶ Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju genocida. Član I: „Strane ugovornice potvrđuju da je genocid, bez obzira da li je izvršen za vreme mira ili rata, zločin po međunarodnom pravu i da preuzimaju obavezu da ga spreče i kazne.”

entiteta, distriktu i, u konačnici, državi Bosni i Hercegovini. Nepostojanje odnosno odbijanje jasne legistative u pogledu negacije, minimiziranja i banalizacije zločina genocida uopće jedan je od elemenata koji upućuju na duboke probleme u svakoj državi.

Suverenitet je vlast koja pripada državi, odnosno moć kvalifikovana pravom, na cijeloj teritoriji i u odnosu na sve stanovnike koji je naseljavaju. Težnja za homogenizovanjem stanovništva na jednoj teritoriji i isključenje drugog otvara mogućnost izazivanja sukoba i ponovnog izvršenja genocida.

Zaključak

Negiranje genocida vrši se od političkog establišmenta manjeg bh. entiteta, Republike Srpske, koji je, prema presudi Međunarodnog suda pravde, osuđen za izvršeni genocid te se, prema istoj shemi, nastavlja sa negiranjem opstojnosti Bosne i Hercegovine, njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Uspostavljanje pravnih normi – usvojenih na svim razinama vlasti, kojima bi se zabranilo negiranje genocida na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine – doprinijelo bi jačanju njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta te bilo osloncem jačanja pravne države.

Literatura

1. Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu (AIIZ), inv. br. 2-4258.
2. AIIZ, inv. br. 2-4259.
3. AIIZ, inv. br. 2-4422, *Informacija*, obuka Arkanovih dobrovoljaca u NCOMJ u Vršcu od 12. maja 1993.
4. AIIZ, inv. br. 2-4427, *Spisak pripadnika jedinice TO iz Loznice*.
5. AIIZ, inv. br. 2-4428, *Ovlašćenje*, Srpska radikalna stranka, Ratni štab, Beograd, 13. decembra 1991.
6. AIIZ, inv. br. 2-4559, presretnuti razgovor između pukovnika Talića i Radovana Karadžića vođen 14. decembra 1991.
7. Begić, Kasim (1997) *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991–1996)*, Bosanska knjiga – Pravni centar Fonda „Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine“, Sarajevo.
8. Cohen, Jonathan G. (1997) *Negacionizam i ljudska prava*, trimestrijalna revija ljudskih prava, Pariz.
9. Čekić, Smail (2004) *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje*, Institut za istraživanje zločina protiv

- čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – Kult B, Sarajevo.
10. Delmas-Marty (1998) *Rezonovanti rezone države*, izdanje PUF, izdanje Seuil, Pariz.
 11. http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm.
 12. http://www.gouvernement.fr/sites/default/files/contenu/piece-jointe/2014/09/decision-cadre_du_conseil_du_28_novembre_2008_-_lutte_contre_certaines_formes_et_manifestations_de_racisme_et_de_xenophobie_au_moyen_du_droit_penal.pdf.
 13. http://www.gouvernement.fr/sites/default/files/contenu/piece-jointe/2014/09/decision-cadre_du_conseil_du_28_novembre_2008_-_lutte_contre_certaines_formes_et_manifestations_de_racisme_et_de_xenophobie_au_moyen_du_droit_penal.pdf.
 14. <http://www.youtube.com/watch?v=yCi1gaOx1dg> (Vlasenica, jula 1995, Kačavenda – Stavros Vitalis, 11. minuta snimka, Srebrenica).
 15. ICTY, 02963907-02964063, nastavak 8. sjednice Vijeća Skupštine SRBiH 14. oktobra 1991.
 16. Itw Sevane Garibian, Dani, 12. jula 2007.
 17. ITW Sevane Garibian, magazin Dani, Sarajevo, 12. jula 2007.
 18. Karavelić, Vahid – Zijad Rujanac (2009) *Sarajevo: opsada i odbrana 1992–1995*, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo.
 19. Karavelić, Vahid (2004) *Agresija na Bosnu i Hercegovinu: sjeveroistočna Bosna 1991–1992*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
 20. Mesić, Stjepan (1999) „Put u rat”. U: Magaš, Branka – Ivo Žanić, ur., *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991–1995*, zbornik radova, Dani, Sarajevo, str. 33;
 21. Petit, Robert (1996) ADGP, Pariz.
 22. Presse universitaire de France, 1994.
 23. Radaković, Ilija T. (2003) *Besmislena YU ratovanja 1990–1995*, Društvo za istinu o antifašističkoj narodnooslobodilačkoj borbi u Jugoslaviji 1941–1945, Beograd.
 24. Rigaux, F. (1995) *Sloboda izjašnjavanja i njeni limiti*, trimestrijalna revija ljudskih prava, Pariz.
 25. *Službene novine Evropske unije*, 24. jula 1996, volumen L 185.
 26. Tafro, Aziz (2014) *Ruski i grčki plaćenici u ratu u Bosni i Hercegovini*, autorsko izdanje, Sarajevo.
 27. Worms, Frédéric (2003) *Negacija kao povreda svjedočenja*, Histoire trouée, 2D. L’atalante, Nantes.